

YTTRANDE

2024-03-19

Ju2023/02590

Justitiedepartementet

Ju.remissvar@regeringskansliet.se

Ju.L5@regeringskansliet.se

Remissvar – Ett starkare straffrättsligt skydd mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön (SOU 2023:80).

Inledning

Unizon tackar för möjligheten att få yttra sig över betänkandet av Ett starkare straffrättsligt skydd mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön (SOU 2023:80). Unizon är ett riksförbund som samlar 150 kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer samt jourer specialiserade på sexuellt våld. Tillsammans arbetar vi för ett jämställt samhälle fritt från våld. Genom att erbjuda stöd och skydd, samt arbeta förebyggande och med påverkan kämpar jourerna varje dag, året runt, för våldsutsatta kvinnor och barns rättigheter och ett liv fritt från våld. Allt utifrån en kunskap om våld, kön, genus och makt.

Sammanfattning

Unizon välkomnar förslaget om att stärka det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15 till 17 år särskilt i förhållande till köp av sexuell handling. Unizon ifrågasätter behovet av att behålla lagen i 6 kap. 9 § om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling då alla fall där barns kroppar köps bör klassas som våldtäkt och menar att ersättning skulle kunna användas som försvårade omständigheter. Om lagen ska finnas kvar ställer sig Unizon bakom att ta bort subsidiärklausulen om den ska vara kvar. Unizon tillstyrker utredningens förslag om att ändra brottsbenämningen till köp av sexuell handling. Unizon tillstyrker utvidgandet av köp av sexuell tjänst till att även inkludera distansbrott. Unizon ser med oro på hur utredningen skiljer olika former av pornografi åt utan brottsofferperspektiv och reell grund och benämner viss pornografi som laglig och traditionell. Pornografi benämns som laglig och traditionell om den sprids till allmänheten, trots att det utgör samma brott och kränkningar mot personer, oftast flickor och kvinnor, oavsett syfte för pornografiproducenten. Unizon ställer sig emot utredningens förslag om att inte undanta koppleribrottet för kravet på dubbel straffbarhet och anser att det råder tillräcklig samsyn när det kommer till koppleri och att Sverige bör arbeta för att fortsätta vara ett föregångsland när det kommer till bekämpning av prostitution, koppleri, människohandel och andra former av mäns våld mot kvinnor. Unizon tillstyrker utredningens förslag om att kvinnohat som motiv innebär en straffskärpning för mäns våld mot kvinnor.

3.12 Det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år särskilt i förhållande till köp av sexuell handling

Utredningens förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 4 § brottsbalken som gäller *våldtäkt mot barn* ändras på så sätt att en ny punkt förs in i det andra stycket. Den nya punkten avser gärningar där gärningsmannen, i annat fall än som avses i den nuvarande regleringen i andra stycket eller 1 §, utnyttjar att ett barn under 18 år på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna har en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet. Ändringen innebär att paragrafens första stycke även gäller för sådana fall som den nya punkten avser.

Bestämmelsen i 6 kap. 6 § brottsbalken som gäller *sexuellt övergrepp mot barn* ändras på så sätt att hänvisningen i första stycket till 4 § andra stycket även omfattar den utvidgade regleringen i 4 § andra stycket andra punkten.

Bestämmelsen i 6 kap. 9 § brottsbalken som gäller *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* behålls men uttrycket ”i annat fall än som avses förut i detta kapitel” tas bort så att bestämmelsen inte längre är subsidiär till de tidigare bestämmelserna i kapitlet.

Unizon *tillstyrker* förslaget om att stärka det straffrättsliga skyddet för barn i åldern 15 till 17 år i förhållande till köp av sexuell handling. Unizon vill även belysa vikten av att öka skyddet för målgruppen då tidig utsatthet för sexuell exploatering ofta leder till vidare utsatthet.

Samtidigt ifrågasätter vi bibehållandet av 6 kap. 9 § om *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* då alla fall där barns kroppar köps bör klassas som våldtäkt. Våldtäktslagstiftningen bör således skydda alla barn från sexuell exploatering utan utrymme för rättsliga gråzoner som kan utnyttjas av förövare. Unizon vill tydligt framföra att ett barn aldrig utsätts frivilligt för köp av sexuell handling och ser med oro på att denna formulering även används i utredningen. Om förslaget om att behålla bestämmelsen om *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* går igenom vill Unizon lyfta fram att straffskalan för detta brott i nuläget är alldeles för låg. Att mot ersättning förmå ett barn att företa eller tåla en sexuell handling bör snarare stå som försvårande omständigheter till brottet våldtäkt mot barn, vilket skulle tydliggöra syftet med utredningens förslag om att ta bort subsidiaritetsklausulen och fungera som en straffskärpningsgrund. Som framgår i utredningen har Brottsförebyggande rådet: Brå konstaterat att vid utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling ägnar sig gärningspersonen i någon mån alltid åt manipulation och förskjutning av barnets gränser.

Unizon ser även behov av att utreda frågan om att tillämpa särskilda sårbarheter på vuxna. De särskilda sårbarheter för brottsoffer som listas i förslagets andra stycke – psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet – försvinner inte dagen man fyller 18 år. Om dessa särskilda sårbarheter även tillämpas på vuxna skulle många kvinnor utsatta i prostitution få brottsofferstatus och upprättelse för de brott de utsätts för genom våldtäktslagstiftningen.

3.13 Det straffrättsliga skyddet vid köp av sexuella handlingar som utförs på distans

Utredningens förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 11 § första stycket brottsbalken ändras så att den – i stället för att avse den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning – avser den som *förmår en person att mot ersättning företa eller tåla en sexuell*

handling i huvudsakligt syfte att gärningsmannen ska delta i handlingen eller att handlingen ska visas för gärningsmannen. Brottsbeteckningen bör samtidigt ändras till köp av sexuell handling.

Bestämmelsen i 6 kap. 12 § första stycket ändras så att den – i stället för att avse den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning – avser den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person förmås att mot ersättning företa eller tåla sexuella handlingar på det sätt som avses i 11 §.

Gällande förändring av brottsbenämningen till 'köp av sexuell handling'

Unizon *tillstyrker* och välkomnar förändringen i brottsbeteckningen till 'köp av sexuell handling'. Osäkerheten kring definitionen av sexköpsbrottet har tidigare försvårat polisarbete och lämnat många offer utan nödvändigt skydd och stöd. Att kalla handlingar kopplat till utsatthet i prostitution för tjänster underminerar den svenska ståndpunkten där sexköp betraktas som ett allvarligt brott och sänder otydliga signaler. Unizon ser förslaget som en relevant del av arbetet med att förbättra rättssäkerheten och stärka skyddet för kvinnor utsatta i prostitution.

Gällande utvidgning av 6 kap. 11 och 12 §§ brottsbalken till att omfatta sexuella tjänster som utförs på distans

Unizon *tillstyrker* utredningens förslag om att 'köp av sexuell tjänst' utvidgas till att även inkludera sexuella handlingar på distans. Utvecklingen är i linje med den rättsliga utvecklingen i andra sexualbrottskategorier, som våldtäkt och sexuella övergrepp, där brott som utförs på distans nu inkluderas. Det är av yttersta vikt att sexköpslagstiftningen anpassas till den digitala arenan för att erbjuda skydd mot alla former av exploatering. Oavsett var sexköpet sker är det tydligt att de sexuella handlingarna inte är ett uttryck för den utsatta individens egen lust och sexualitet - tvärtom gör brottsoffer ofta allt de kan för att stänga av och distansera sig genom dissociation, droger, alkohol och andra överlevnadsstrategier. Konsekvenserna av digitala köp av sexuell tjänst, särskilt då dessa handlingar dokumenteras och sprids online, kan vara minst lika traumatiserande som köp av sexuell tjänst som sker vid fysisk närvaro och kräver därför likvärdigt skydd under lagen.

Unizon ställer sig dock inte bakom utredningens formulering av traditionell/laglig pornografi och avgränsningen mellan 'traditionell pornografiproduktion' och sexköp på distans. Utredningen nämner 'laglig pornografi' och likställer detta med 'traditionell pornografiproduktion', utan att ge en tydlig definition av vad pornografi är och innebär. Den 'traditionella pornografiproduktionen' är utifrån dagens pornografi en situation där en eller flera män rekryterar unga kvinnor och flickor med tidigare utsatthet och andra psykosociala bakgrundsfaktorer, betalar dem för att utföra sexuella handlingar framför en kamera och sedan sprider materialet utan medverkandes kontroll. En majoritet av dagens mainstreampornografi innehåller dessutom skildringar av sexuellt våld och/eller tvång, och är således material som borde omfattas av brottet olaga våldsskildring. Det inspelade materialet innehåller ofta våldsamma inslag och handlingar som inte går att samtycka till, med tanke på bakgrundsfaktorer och rådande omständigheter, vilket leder till lidande och medför ett flertal konsekvenser för de utsatta kvinnorna och flickorna. Porrproducenten, som både betalar för och profiterar på dessa handlingar, agerar i verkligheten i en dubbel roll som både sexköpare och hallick och får inte undgå straffansvar, oavsett om syftet är att ta del av materialet själv eller sprida det till allmänheten.

Ur ett brottsofferperspektiv är distinktionen mellan material som är avsett för enskilda köpare och för allmänheten problematiskt. Det avgörande bör vara att sexuella handlingar har utförts mot ersättning, vilket placerar köparen i en maktposition oavsett spridningens avsedda mottagare. Utredningens uppfattning om att spridning av sexuella handlingar mot ersättning till allmänheten är mindre skadligt än om det är avsett för en enskild sexköpare är starkt missvisande. Unizon anser att utredningens formulering av laglig/traditionell pornografi bidrar till osynliggörande av några av de redan mest utsatta flickor och kvinnor. Genom att exkludera 'traditionell pornografiproduktion' får gärningsmän möjlighet att undvika straffansvar genom att argumentera att handlingarna utförs för allmänheten, samtidigt som konsekvenserna för att utsättas för brottet är densamma eller värre när materialet sprids.

För att garantera ett straffrättsligt skydd måste lagstiftningen vara tydlig och omfattande nog att förhindra att förövare utnyttjar tvetydigheter till sin fördel. Det är av största vikt att lagstiftningen tydligt återspeglar principen om att alla former av sexuellt utnyttjande är brottsliga och att offren ges fullständigt skydd enligt lagen oavsett vem som ska få ta del av materialet, var brottet begås och oavsett om det finns en kamera i rummet eller inte. Genom en sådan lagstiftning kan vi skapa ett samhälle där brottsoffrens rättigheter respekteras och där förövarens möjligheter att undgå ansvar begränsas.

3.14 Det straffrättsliga skyddet vid koppleribrott begångna från utlandet

Utredningens bedömning: Koppleribrottet bör inte undantas från kravet på dubbel straffbarhet i 2 kap. 5 § brottsbalken.
--

Unizon delar inte utredningens bedömning om att koppleribrottet fortsatt bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Utredningen presenterar brist på samsyn som argument bakom förslaget, Unizon menar att gällande koppleri finns tillräcklig samsyn både globalt och på europeiskt plan och att detta argument som används för sexköp inte kan appliceras på koppleri.¹²

Sverige har tillsammans med 189 medlemsstater i antagit FN:s Kvinnokonvention där 6:e artikeln redogör att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former kvinnlig prostitution och människohandel av kvinnor. Unizon står bakom regeringens förslag i lagrådsremissen Straffrättsliga åtgärder mot sexköp utomlands och mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (2017) som även framförs i utredningen, med hänvisning till att bötesstraffet för köp av sexuella tjänster nu har tagits bort. Som framförts i utredningen är sambandet mellan prostitution och människohandel tydligt och samsynen på kriminalisering av sexköp växer då många länder har tagit efter Sveriges linje. EU har förutom Honeyball-resolutionen³ nu röstat igenom en rapport om prostitution som tydliggör att stater bör minska efterfrågan och skydda utsatta i prostitution.⁴ För att effektivt bekämpa denna form

¹ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-where-prostitution-is-legal>

² European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, European Parliament, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/467006>

³ REPORT on sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality 3.2.2014 - (2013/2103(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2014-0071_EN.html

⁴ REPORT on the regulation of prostitution in the EU: its cross-border implications and impact on gender equality and women's rights 30.8.2023 - (2022/2139(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0240_EN.html

av våld mot kvinnor bör Sverige följa Norges exempel och förbjuda medborgarna att köpa sig rätten till kvinnors kroppar i andra länder.⁵

4.10.1 Motiv med avseende på kön bör läggas till i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken

Förslag: Straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken utvidgas genom att det uttryckligen anges att det är en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av kön. Bestämmelsen ändras också på så sätt att begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck ersätts med könsidentitet eller könsuttryck.

Unizon *tillstyrker* utredningens förslag om att kvinnohat som motiv innebär en straffskärpning för mäns våld mot kvinnor. Unizon har länge krävt att om ett motiv för brottet har varit att kränka personen på grund av att hon är kvinna ska brottet klassas som hatbrott, vilket ska innebära en straffskärpning, särskild statistikföring och utbildning för hela rättskedjan.

Över hela världen dödas kvinnor av män för att de är kvinnor. 2022 dödades runt 89 000 kvinnor och flickor av partners eller familjemedlemmar. De senaste årtiondena har en kvinna mördats i Sverige var tredje vecka av en man hon hade eller haft en relation med. Sedan 1 januari 2000 har över 340 kvinnor i Sverige dödats av sin man, pojkvän eller sambo. Den vanligaste mordplatsen är kvinnans egen säng. Kvinnor mördas för att män bestämmer att de inte ska få leva längre. Ofta mördas kvinnan när hon vill göra sig fri från våld, makt och kontroll. Befolkningsstudien Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017 visar att 57 procent av unga kvinnor i åldern 16-29 år uppger att de någon gång utsatts för sexuella trakasserier och 55 procent har erfarenhet av sexuella övergrepp. Unizon ser med oro på utvecklingen av normaliseringen av mäns våld mot kvinnor och olika former av sexuellt våld, inte minst bland unga. Våldtäkter och andra former av sexuella övergrepp drabbar primärt kvinnor och flickor, och dessa brott begränsar kvinnors och flickors livsutrymme och delaktigheten i det offentliga rummet. Även våldsbrott som kvinnofridskränkning och misshandel i nära relation eller vid separation är brott som framförallt begås av män, mot kvinnor. Precis som hat och hot online begränsar kvinnors livsutrymme och demokratiska deltagande, som utredningen framhåller, så begränsar detta könade våld kvinnors liv. Därför bör denna typ av brott i regel klassas som hatbrott mot kvinnor.

Unizon delar utredningens bedömning att det krävs utbildning för att kunna utreda, väcka åtal och döma i fall om hatbrott med motiv baserat på kön. Unizon understryker vikten av utbildning för hela rättsväsendet med krav på uppföljning och samverkan med relevanta instanser. För att rättsväsendet ska kunna bedöma från fall till fall måste de ha kunskap om makt, kön och olika uttryck för kvinnohat. När man väger in vad som anses vara ett hatbrott bör även statistiken i brotten tas med i beaktande, varför brott där kvinnor är överrepresenterade som offer, som till exempel våldtäkt, bör tolkas extensivt som hatbrott. Då offret är utvalt baserat på sitt kön bör det anses vara ett hatbrott, eftersom

⁵ Berlin, M. P. & Meyer, C. S. (2023). *Spillover Effects from the Nordic Model of Prostitution Legislation*. <https://www.hhs.se/en/about-us/news/site-publications/2023/spillover-effects-from-the-nordic-model-of-prostitution-legislation/#:~:text=Firstly%2C%20it%20may%20suppress%20domestic,well%20as%20international%20sex%20tourism>

att kön då alltid är ett motiv och det inte finns några krav på att det ska vara det enda motivet. Unizon delar Sveriges kvinnoorganisationers bedömning och anser inte att hatbrottsgrunden kön bör vara könsneutral, utan att könet *kvinn*a bör läggas till som grund för hatbrott. Män blir inte utsatta för hatbrott i egenskap av deras kön, utan det är *kvinn*ohatet som är ett allvarligt samhällsproblem och leder till att gruppen kvinnors livsvillkor påverkas.

4.10.2 Begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken bör ersättas med könsidentitet eller könsuttryck

Förslag: Begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken bör ersättas med könsidentitet eller könsuttryck.

Unizon är kritiska till förslag om att grunden *könsöverskridande identitet eller uttryck* bör ändras till *könsidentitet eller könsuttryck*. Unizon delar Sveriges kvinnoorganisationers bedömning om att terminologin bör vara densamma som i diskrimineringslagen för att undvika förvirring och att de två grunderna blandas ihop.

Stockholm 2024-03-19

Rebecka Andersson, generalsekreterare Unizon

Underlaget är framtaget av Cornelia Björkquist, Sakkunnig sexualbrott och sexuell exploatering, Unizon